

Майя Мороз,
кандидат педагогічних наук, докторант,
декан гуманітарно-педагогічного факультету,
Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського,
ORCID ID 0000-0001-5187-0434,
morozmaja@i.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розглянуто проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі. Увагу зосереджено на визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Доведено необхідність створення таких педагогічних умов, які б сприяли ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі. Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі.

Виділено педагогічні умови, що сприятимуть формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики: розробка навчально-методичного забезпечення для розвитку мотиваційно-ціннісних орієнтацій та особистісних якостей студентів – майбутніх учителів музики; використання як базового методичного принципу полісуб'єктного підходу, що полягає в розумінні особистості студента, рівня його музичного та особистісного розвитку; модернізація освітнього процесу в педагогічному коледжі в контексті етно-культурологічного впливу на особистість майбутнього вчителя музики для формування його професійної компетентності.

Усі запропоновані педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики, оскільки забезпечують комплексний підхід до освітнього процесу як такого, що відповідає вимогам, поставленим державою до сучасної вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: майбутній учитель музики, професійна компетентність, педагогічні умови, мотиваційно-ціннісні орієнтації, особистісні якості, навчальний процес, комплексний підхід.

Майя Мороз. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки

В статье рассмотрены проблемы формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки в педагогическом колледже. Внимание сосредоточено на определении и обосновании педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих специалистов.

Доказана необходимость создания педагогических условий, способствующих эффективному формированию профессиональной компетентности будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки в педагогическом колледже. Целью статьи является обоснование педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки в педагогическом колледже.

Выделены педагогические условия, способствующие формированию профессиональной компетентности будущих учителей музыки: разработка учебно-методического обеспечения с целью развития мотивационно-ценностных ориентаций и личностных качеств студентов – будущих учителей музыки; использование в качестве базового методического принципа полисубъектного подхода, который заключается в понимании личности студента, уровня его музыкального и личностного развития; модернизация образовательного процесса в педагогическом

коледже в контексті етно-культурологічного впливу на особистість майбутнього вчителя музики для формування його професійної компетентності.

Всі запропоновані педагогічні умови будуть сприяти ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики, оскільки забезпечують комплексний підхід до освітнього процесу, який відповідає вимогам, пред'являемым державою до сучасного вищого педагогічного формування.

Ключові слова: майбутній учитель музики, професійна компетентність, педагогічні умови, мотиваційно-ціннісні орієнтації, особистісні якості, освітній процес, комплексний підхід.

Maya Moroz. The pedagogical conditions of forming the professional competence of future music teachers

The article deals with the problems of formation of professional competence of future music teachers in the process of professional training in a pedagogical college. The attention is focused on defining and substantiating pedagogical conditions of formation of professional competence of future specialists. The necessity of creating such pedagogical conditions that would contribute to the effective formation of the professional competence of future music teachers in the process of professional training in the pedagogical college is proved. This is demanded by innovative approaches to the organization of the modern domestic educational space as a whole and the higher education system in particular, the urgent need to form a new generation of competitive, focused, creative, responsible specialists in the field of pedagogy (music pedagogy).

The purpose of the article is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of professional competence of future music teachers in the process of professional training in a pedagogical college. The objectives of the article are to analyze the educational process of the Teachers College; defining the peculiarities of professional training of students of the specialty «Musical Arts», the identification of factors that effectively influence the formation of professional competence of future music teachers.

Among the pedagogical conditions that will contribute to the formation of professional competence of future music teachers are: development of educational and methodological support for the purpose of development of motivational-value orientations and personal qualities of students - future music teachers; using as a basic methodical principle the polysubjective approach, which consists in understanding the personality of the student, the level of his musical and personal development; modernization of the educational process in the pedagogical college in the context of ethno-cultural influence on the personality of the future music teacher to shape his professional competence.

All offered pedagogical conditions will contribute to the effective formation of the professional competence of future music teachers, as they provide a comprehensive approach to the educational process as such that meets the requirements set by the state for modern higher education.

The result of such training will be a fully-fledged specialist, future music teacher.

Key words: future music teacher, professional competence, pedagogical conditions, motivational-value orientations, personal qualities, educational process, comprehensive approach.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні перед вітчизняною освітньою системою стоїть завдання сформувати громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності. Формування системи компетентностей, що відповідають основним видам діяльності громадянина, стає актуальним завданням освітнього процесу навчальних закладів України.

Саме тому особливого значення набуває раціональна побудова освітнього процесу загалом та процесу навчання в закладах вищої освіти зокрема. Освіта вважається тим соціальним інструментом, через який передаються й реалізуються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства. Саме в процесі освіти, яка є середовищем спілкування та залучення до світових цінностей, досягнень науки й техніки, забезпечується соціалізація особистості, формування її духовності та світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів.

Система освіти, будучи частиною суспільної системи, постійно реагує на зміни в суспільстві, пропонуючи різні підходи, моделі побудови освітніх процесів, спостерігається пошук і конкуренція різних парадигм, спрямованих переважно на індивідуалізацію та гуманізацію освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемам формування професійної компетентності майбутніх учителів, зокрема й учителів музики, у вищій освіті, питанням застосування компетентнісного підходу у формуванні майбутніх фахівців, характеристиці компетентності в освітніх системах зарубіжних країн, виникненню компетентнісного підходу та етапам його становлення в освіті присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Байденко, А. Бермус, А. Болотов, Ф. Вайнерт, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Лебедев, Дж. Равен, В. Серіков, В. Шадриков та інші.

Форми удосконалення професійної компетентності педагогів, сутнісні характеристики компетентності розглядали О. Булаченко, В. Галузяк, Н. Клокар; ключові компетенції – М. Алексєєв; моделі педагогів – О. Остапчук, Є. Тонконога.

Методологічні питання, які стосуються визначення структури й змісту поняття професійної компетентності, у тому числі й професійної компетентності вчителів, представлені в працях Т. Браже, В. Заболотного, І. Зязюна, О. Козириної, Н. Кузьминої, С. Клепка, А. Маркової, О. Матяш, Н. Ничкало, В. Петрук, О. Пехоти, В. Сластьоніна, В. Стрельникова, А. Хуторського.

Дослідженнями у сфері компетентнісної професійної підготовки майбутніх учителів музики займаються такі провідні українські науковці в галузі художньо-естетичного розвитку студентської та учнівської молоді, як Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, В. Рагозіна, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інноваційні підходи до організації сучасного вітчизняного освітнього простору загалом та системи вищої освіти зокрема, нагальна потреба у формуванні нової генерації конкурентоспроможних, цілеспрямованих, творчих, відповідальних фахівців у галузі педагогіки (музичної педагогіки) вимагають створення таких педагогічних умов, які б сприяли ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі.

Пропонуємо розглянути педагогічні умови, котрі здатні забезпечити ефективне формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі.

Мета статті – аналіз обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі. **Завдання** статті полягають в аналізі освітнього процесу педагогічного коледжу; визначенні особливостей фахової підготовки студентів спеціальності «Музичне мистецтво», виокремленні факторів, що ефективно впливають на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики має особистісну зорієнтованість, яка виявляється в гуманізації освіти, створенні належних педагогічних умов для забезпечення особистісного та професійного зростання студентів, для посилення мотиваційної складової освітнього процесу [3, с. 200].

З огляду на це виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні організаційної й навчально-методичної системи формування та діагностування особистісних і професійно важливих якостей майбутніх фахівців у педагогічному коледжі. Такий підхід до організації освітнього процесу сприятиме посиленню мотивації навчальної діяльності студентів, розвитку та вдосконаленню їхнього суб'єктивного й професійного досвіду, що дозволить здійснювати цілеспрямоване формування професійної компетентності, індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів музики.

Відповідно до нових ідей компетентнісного підходу, умови, що забезпечують формування професійної компетентності майбутніх учителів музики на основі мотиваційно-ціннісних засад та розвитку особистісних якостей студентів, концентруються навколо змісту їхньої фахової підготовки та освітнього процесу в педагогічному коледжі загалом.

Зокрема, ідеться про опору на суб'єктний досвід студентів, використання в їхній навчальній діяльності практико-зорієнтованих ситуацій, а також педагогічних ситуацій, які сприяють посиленню мотиваційного компоненту фахової підготовки та формуванню особистісних якостей майбутніх учителів музики. При цьому пріоритетним залишається самостійна робота студентів, забезпечення їхнього права на власний індивідуальний освітній продукт (власний спосіб вирішення, власне бачення проблеми тощо) із застосуванням індивідуальних, групових та колективних форм освітньої діяльності.

Говорячи про мотивацію навчальної діяльності майбутніх учителів музики, важливо враховувати специфіку їхньої майбутньої професійної музично-педагогічної діяльності, особливості тривалого та складного процесу формування спеціальних музично-виконавських умінь та навичок у студентів. Лише свідомо мотивована сприяє ефективному засвоєнню професійних знань та умінь студентів, розкриттю їхніх особистісних якостей та творчих (креативних) можливостей, що становить основу професійної компетентності майбутніх фахівців.

При цьому монологічні форми навчання поступаються місцем діалогічному спілкуванню, головна ідея якого – виключна вага голосу особистості. Креативність як особистісна якість (риса) майбутнього вчителя музики проявляється в здатності до створення нового, а також у вмінні виходити за рамки встановленого, що породжує створення нового, нестандартного (нетипового) мистецького продукту.

У педагогічних закладах вищої освіти (зокрема, у педагогічних коледжах) на музично-педагогічних спеціальностях навчаються студенти з різним рівнем освітнього розвитку, музичних здібностей і музичної підготовки, які часто керуються попереднім досвідом навчання в музичних школах та студіях (або ж відсутністю навчання в позашкільних мистецьких закладах). За таких умов досить поширеним явищем є поступова втрата мотивації до набуття знань, потрібних для майбутньої музично-педагогічної діяльності.

Оскільки мотивація кожного окремого індивіда залежить від його внутрішнього психологічного сприйняття навколишнього світу, вона може зазнавати змін відповідно до умов та обставин, у яких він перебуває. На особистість значною мірою впливають зовнішні та внутрішні чинники. Якщо вони будуть сприйнятливими для студентів, гармоніювати з їхнім внутрішнім світом, то це сприятиме формуванню позитивної та свідомої мотивації до набуття професійних знань і умінь [4, с. 73].

Розробка та впровадження в освітній процес педагогічного коледжу відповідного навчально-методичного забезпечення не лише посилить мотиваційний компонент навчальної діяльності студентів, а й сприятиме підвищенню продуктивності системи фахової підготовки студентів загалом, забезпечить створення належних педагогічних умов для розвитку особистісних якостей майбутніх учителів музики, полегшить професійну та соціальну адаптацію майбутніх учителів музики.

З огляду на беззаперечну значущість свідомої, позитивної мотивації навчальної діяльності та її впливу на розвиток особистісних якостей студентів, першою педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів музики ми вважаємо розробку та впровадження в освітній процес педагогічного коледжу навчально-методичного забезпечення, спрямованого на розвиток мотиваційно-ціннісних орієнтацій та особистісних якостей студентів – майбутніх учителів музики.

Різноманітність та багатоаспектність музично-педагогічної діяльності сучасного вчителя музики вимагає відповідної підготовки, спрямованої на формування професійної компетентності з урахуванням індивідуальних можливостей, природних музичних здібностей студентів, психологічної стійкості та фізіологічної здатності до набуття ними спеціальних музично-виконавських навичок та реалізації власного творчого потенціалу загалом.

Тобто йдеться про полісуб'єктність фахової підготовки майбутніх учителів музики, яка передбачає цілеспрямований вплив на рефлексорні й умовно-рефлексорні реакції сенсорно-перцептивної системи особистості, аналітичних центрів, почуттєво-емоційної сфери, на досягнення адекватності психічних реакцій і рухово-моторних дій, звернення до внутрішніх резервів особистості, сприяння до її власного розвитку [2, с. 94].

Здійснюючи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі, важливо розглядати студентів як цілісних суб'єктів, активних, вільних і відповідальних у здійсненні та перетворенні власної діяльності.

Співтворчість, співрозуміння, співосмислення, співоцінка – ось шляхи справжньої освіти, у якій особистість того, хто навчається, відкрита простору життєвих сенсів і діяльності, причетна до їх творення. Звернення освіти до механічної передачі знань, умінь, навичок призводить до відчуження студентів у процесі фахової підготовки. Саме тому проблема полягає в тому, щоб змодельовати й утілити в життя універсальну систему музично-педагогічної освіти, спрямовану на полісуб'єктність, розкриття справжньої сутності особистості, що сприятиме якісному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі є складним та багатограним процесом. Окрім дисциплін соціально-економічного й психолого-педагогічного спрямування, студенти вивчають такі спеціальні музичні дисципліни, як диригування, основний та додатковий музичний інструмент, хоровий клас та практична робота з хором, навчальні дисципліни теоретико-історичного спрямування (світова та українська музична література), музично-теоретичного спрямування (елементарна теорія музики, гармонія, сольфеджіо, поліфонія, аналіз музичних форм тощо), теоретико-методичного спрямування (методика музичного виховання в закладах дошкільної освіти, методика музичного виховання в школі, методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»), а також дисципліни історико-мистецтвознавчого профілю (українська народна музична творчість та обрядовий фольклор, історія української народної музики).

На відміну від вузькопрофільних закладів вищої освіти мистецького спрямування (музичні коледжі, академії, коледжі мистецтв), у яких кожен із циклів дисциплін стає підґрунтям обраної спеціальності піаніста, музикознавця-теоретика, диригента, інструменталіста-виконавця на народних інструментах тощо, майбутні вчителі музики (зважаючи на специфіку майбутньої професійної музично-педагогічної діяльності) опановують спеціальність вчителя музики, якій властиві широкопрофільність і багатогранність (оскільки вчитель музики – це й інструменталіст-виконавець, і вокаліст, і музикознавець, і хормейстер, і педагог одночасно).

Комплексне та системне засвоєння різноманітних знань сприяє більш повному виявленню творчих здібностей студента, розвитку його фантазії, уяви, емоцій та інтелекту, тобто розвитку універсальних здібностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Лише сукупність знань різнобічно розвиває особистість, інтенсивно сприяє формуванню її мотиваційної сфери, пов'язаної з музично-педагогічною діяльністю.

Усвідомлення цілісності музично-теоретичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань та вмій повинне відбуватися на основі набутого досвіду, його застосування, шляхом інтеграції та побудови нових, досконаліших моделей у вигляді законів, категорій, методичних і педагогічних переконань. У процесі такого навчання важливим моментом є врахування природних нахилів, здібностей, індивідуальних особливостей кожної особистості, що дозволить визначити її унікальність та визначити оптимальні шляхи самореалізації [1, с. 89].

Здійснюючи професійну підготовку майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі, важливо враховувати те, що студенти спеціальності «Музичне мистецтво» різняться своїми музичними задатками, типами пам'яті, стилем сприйняття навчальної інформації, домінуючим характером мислення. Різні умови, різний життєвий досвід, різний ступінь успіху на попередніх етапах навчання, характер викладання навчальних дисциплін обумовлює відмінність між студентами. Для різносторонньої підготовки майбутнього фахівця обов'язковим є врахування полісуб'єктності, використання усіх природних ресурсів студентів, їхніх індивідуальних особистісних характеристик та якостей.

Саме такий підхід до фахової підготовки майбутніх учителів музики спроможний забезпечити якісне формування їхньої професійної компетентності.

З огляду на вищесказане, другою педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі ми вважаємо використання в якості базового методичного принципу полісуб'єктності, що полягає в розумінні особистості студента, рівня його музичного та особистісного розвитку.

Проблема формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики засобами мистецтва загалом і національного (народного) мистецтва зокрема, є важливою з погляду науково-теоретичного та педагогічного аспекту фахової підготовки студентів у педагогічному коледжі. Сучасна фахова підготовка вчителя музики вимагає більшої уваги до формування духовності особистості, до відродження національної культурної свідомості, звернення до народних витоків мистецтва. Культивування народного мистецтва, у якому втілено віковичний життєвий досвід народу, його мудрість, красу, погляди на різноманітні явища природи, – є важливою складовою процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики.

Модернізація освітнього процесу в педагогічному коледжі на засадах етно-культурологічного підходу сприятиме формуванню системи етно-культурологічних знань, умінь, навичок майбутніх учителів музики, їхній готовності й здатності використовувати отримані знання та вміння у своїй майбутній музично-педагогічній діяльності, що дозволить професійно застосовувати етно-культурологічний матеріал у роботі з дітьми в закладах загальної середньої освіти.

Отож третьою педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі ми вважаємо модернізацію освітнього процесу в педагогічному коледжі в контексті етно-культурологічного впливу на особистість майбутнього вчителя музики для формування його професійної компетентності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, серед педагогічних умов, які сприятимуть формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики, на нашу думку, можна виділити такі:

1. Розробка навчально-методичного забезпечення для розвитку мотиваційно-ціннісних орієнтацій та особистісних якостей студентів – майбутніх учителів музики.

2. Використання як базового методичного принципу полісуб'єктного підходу, що полягає в розумінні особистості студента, рівня його музичного та особистісного розвитку.

3. Модернізація освітнього процесу в педагогічному коледжі в контексті етно-культурологічного впливу на особистість майбутнього вчителя музики для формування його професійної компетентності.

Усі запропоновані педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики, оскільки забезпечують комплексний підхід до освітнього процесу як такого, що відповідає вимогам, поставленим державою до сучасної вищої педагогічної освіти. Результатом такого навчання буде повністю сформований компетентний фахівець, майбутній учитель музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кордюк А. С. Особистісна орієнтація навчального процесу як складова інноваційних педагогічних технологій. *Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. С. 88–92.

2. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых. Москва : Просвещение, 1985. 128 с.

3. Роджерс Карл Р. К науке о личности. История зарубежной психологии, 30-е 60-е гг. / под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан. Москва : Изд-во МГУ, 1986. 342 с.

4. Фіцула Л. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Академія. 2000. 544 с.

REFERENCES

1. Kordyuk A. S. (2009). Osoby`stisna oriyentaciya navchal`nogo procesu yak skladova innovacijny`x pedagogichny`x tehnologij [Personal orientation of the educational process as a component of innovative pedagogical technologies]. *Innovacijni pidxody` do zastosuvannya tehnologij u social`no-pedagogichnij roboti : materialy` Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. Cherkasy`*: ChNU im. B. Xmel`ny`cz`kogo [in Ukrainian].

2. Kuljutkin Ju. N. (1985). Psihologija obuchenija vzroslyh [Adult Education Psychology]. M.: Prosveshhenie [in Russian].

3. Rodzhers Karl R. (1986). K nauke o lichnosti. Istorija zarubezhnoj psihologii, 30-e 60-e gg. [To the science of personality. History of foreign psychology, 30s 60s] / pod red. P. Ja. Gal'perina, A. N. Zhdan. Moskva : Izd-vo MGU [in Russian].

4. Ficzula L. M. (2000). Pedagogika: navchal`ny`j posibny`k dlya studentiv vy`shhy`x pedagogichny`x zakladiv osvity` [Pedagogy: a textbook for students of higher educational institutions]. K.: Akademiya [in Ukrainian].